

Agnieszka Piekutowska

Wydział Zarządzania

Politechnika Białostocka

Rolnictwo w krajach rozwijających się

Wstęp

Rolnictwo światowe znajduje się na różnych etapach rozwoju. Nie ulega wątpliwości, że w krajach rozwiniętych znajduje się ono na znacznie wyższym poziomie rozwoju niż w wielu krajach rozwijających się. Dlatego tak istotne znaczenie ma zaangażowanie krajów rozwiniętych w działania mające na celu poprawę sytuacji gospodarczej w krajach rozwijających się właśnie poprzez wpływ na światowy rynek rolny. Procesy globalizacji i integracji regionalnej jakie mają miejsce w gospodarce światowej oraz towarzysząca im liberalizacja handlu tworzą korzystne warunki do realizacji tego celu. Niestety, mimo że kraje rozwinięte głoszą idee liberalizacji światowego handlu rolnego, to w rzeczywistości skutecznie chronią ten rynek. Protekcyjna polityka rolna dyskryminuje kraje rozwijające się i skutecznie ogranicza ich możliwości rozwoju. Problem jest o tyle istotny, że rolnictwo ma kluczowe znaczenie dla tych krajów. W wielu przypadkach są to bowiem gospodarki naturalne, w których dominuje sektor rolny. Z drugiej jednak strony, mimo dominacji tego sektora, wiele z krajów rozwijających się walczy z problemem wyżywienia. Istniejący bowiem poziom rozwoju rolnictwa nie zapewnia niezbędnej ilości żywności.

Biorąc pod uwagę trudną sytuację gospodarczą w wielu krajach rozwijających się oraz rolę jaką w ich rozwoju odgrywa sektor rolny, uzasadnione wydaje się dokonanie oceny dotychczasowej liberalizacji handlu w tym sektorze, a przede wszystkim jej znaczenia dla możliwości rozwoju tych krajów. Towarzysząca tym procesom intensyfikacja obrotów handlowych decyduje bowiem o osiągniętych korzyściach i miejscu danego kraju w międzynarodowym podziale pracy. Uwagę skoncentrowano również na związkach jakie istnieją między udziałem danego kraju w handlu międzynarodowym a jego strukturą produkcji i wymiany. Specjalizacja w produkcji surowcowo-rolnej sprawiła bowiem, że kraje rozwijające się, a zwłaszcza te najsłabiej rozwinięte, zostały włączone do światowego podziału pracy w sposób, który gwarantował i gwarantuje do dzisiaj, większe korzyści silniejszej stronie, a tym samym skutecznie ogranicza ich możliwości rozwoju.

Realizacja założonych celów wymagała analizy literatury przedmiotu oraz analizy danych statystycznych dotyczących zmian jakie zachodziły w handlu międzynarodowym. Ustalając związek między zaangażowaniem danego kraju w integrację z gospodarką światową i osiąganymi korzyściami, skoncentrowano się przede wszystkim na danych obejmujących okres liberalizacji handlu w ramach rund negocjacyjnych GATT/WTO.

Problemy rolnictwa w krajach rozwijających się

Kraje rozwijające się charakteryzują się nie tylko niskim poziomem techniki i technologii, brakiem wykwalifikowanej siły roboczej, czy też odpowiedniej infrastruktury, ale również tym, że w wielu przypadkach są to przede wszystkim gospodarki naturalne. Gospodarki, w których dominuje zatrudnienie w rolnictwie, i które nie tworzą chłonnego rynku zbytu na artykuły przemysłowe. Mimo dominacji sektora rolnego wiele z krajów rozwijających się walczy z problemem wyżywienia. Istniejący bowiem poziom rozwoju rolnictwa nie zapewnia niezbędnej ilości żywności. Jest to wynikiem zacofanej struktury rolnej (np. problemy własności) oraz niskiego poziomu agrotechniki uprawy (m.in. prymitywny sprzęt rolny), które to wzajemnie na siebie oddziałują, utrudniając rozwój produkcji rolnej¹.

Niski poziom produkcji w tym sektorze to także efekt niewykorzystanych zasobów pracy i ziemi. Regiony o stosunkowo dużych powierzchniach użytków rolnych i liczbie ludności dostarczają na rynek niewielkie ilości produktów. W rezultacie kraje, w których dominuje sektor rolny stały się importerami netto tych artykułów. W najtrudniejszej sytuacji znajdują się kraje Afryki importujące żywność, którą same mogłyby wytwarzać w ilości zaspokajającej potrzeby całego kontynentu. Problemem jest jednak brak kapitału, konieczność zmiany ustroju rolnego, a także poprawa agrotechniki upraw².

W latach 1990–1992 liczba głodujących w krajach rozwijających się zmniejszyła się tylko o 3 mln, co oznaczało, że udział głodujących w populacji tych krajów zmniejszył się z 20% w latach 1990–1992 do 17% w latach 2001–2003³. Ograniczenie głodu na świecie jest podstawowym problemem globalnym. Prognozy przewidują, że do 2015 roku zostaną zrealizowane „Cel Szczytu Ziemi” i „Cel Milenijny”, zgodnie z którymi liczba głodujących zmniejszy się o połowę

---

¹ P. Bożyk (red.), *Gospodarka światowa*, PWE, Warszawa 1991, s. 271–272.

² Ibidem, s. 272–273.

³ A. Sapa, *Rolnictwo w procesie globalnego rozwoju*, [w:] A. Bąkiewicz, U. Żuławska, *Rozwój w dobie globalizacji*, PWE, Warszawa 2010, s. 281.

w odniesieniu do roku 1990. Oznacza to, że liczba niedożywionych w krajach rozwijających się powinna być zredukowana o 31 mln rocznie między latami 2001–2003 a 2015⁴.

Dane statystyczne potwierdzają, że jedynie kraje Azji i Ameryki Łacińskiej zbliżają się do założonych „Celów Szczytu Ziemi”, chociaż nie ma pewności, że liczba głodujących w tych krajach rzeczywiście zostanie obniżona do założonego poziomu. Trudności z osiągnięciem „Celu Milenijnego” będą miały również kraje Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (tab. 1).

Nie ulega zatem wątpliwości, że istotne znaczenie dla krajów rozwijających się ma nie tylko rozwój sektora przemysłowego, ale także rolnego, który będzie w stanie zredukować problem głodu w tych krajach i przyspieszyć ich rozwój gospodarczy. Działania te wymagają jednak zaangażowania społeczności międzynarodowej. Wzrost produkcji żywności i wydajności w rolnictwie wymaga bowiem takich rozwiązań, które będą uwzględniały relacje rolnictwa z otoczeniem. Chodzi tutaj przede wszystkim o protekcyjną politykę rolną krajów rozwiniętych i dalszą liberalizację handlu rolnego na forum WTO⁵.

Dotychczasowe działania podjęte w ramach GATT, a następnie WTO przyczyniły się wprawdzie do liberalizacji handlu międzynarodowego, ale nie oznacza to, że stawki celne i instrumenty pozataryfowe przestały skutecznie chronić rynki poszczególnych krajów. Dlatego też podejmowane są działania w kierunku

Tabela 1

Prognoza osiągnięcia „Celu Szczytu Ziemi” i „Celu Milenijnego” w 2015 roku

Wyszczególnienie	Liczba głodujących [mln]			Udział głodujących w populacji [%]		
	1990–1992	2015	CSzZ*	1990–1992	2015	CM**
Kraje rozwijające się	823	582	412	20,3	10,1	10,2
Afryka Subsaharyjska	170	179	85	35,7	21,1	17,9
Bliski Wschód i Afryka Północna	24	36	12	7,6	7,0	3,8
Ameryka Łacińska i rejon Karaibów	60	41	30	13,4	6,6	6,7
Azja Południowa	291	203	146	25,9	12,1	13,0
Azja Wschodnia	277	123	139	16,5	5,8	8,3

*„Cel Szczytu Ziemi” z 1996 roku zakłada ograniczenie liczby głodujących o połowę;

**„Cel Milenijny” zakłada ograniczenie udziału głodujących o połowę.

Źródło: FAO, *The State of Food Insecurity in the World 2006*, [w:] A. Sapa, *Rolnictwo w procesie...*, op. cit., s. 282.

⁴ Ibidem, s. 281.

⁵ Ibidem, s. 285.

dalszej jego liberalizacji. Takim kolejnym krokiem umożliwiającym osiągnięcie tego celu miała być rozpoczęta w 2001 roku Runda Dohijska. Mimo nadziei na pomyślny jej przebieg postęp w jej realizacji był powolny. Jeden z poważniejszych problemów dotyczył właśnie kwestii rolnictwa. Grupa dwudziestu krajów rozwijających się (tzw. G20), pod przewodnictwem Afryki Południowej, Brazylii, Indii i Chin, próbowała wywrzeć nacisk na Stany Zjednoczone i Unię Europejską, aby otworzyły swoje rynki. Negocjacje te zostały jednak odłożone w czasie, co w pewien sposób zahamowało proces dalszej liberalizacji handlu w ramach WTO⁶.

W efekcie liberalizacja handlu nie przyniosła spodziewanych efektów w większości krajów rozwijających się. Nie bez znaczenia jest zapewne sposób jej przeprowadzania. Zazwyczaj bowiem kraje rozwinięte popierają, wręcz nakłaniają, do liberalizacji handlu w zakresie towarów, które eksportują, podczas gdy nadal chronią sektory, którym mogłaby zagrozić konkurencja ze strony krajów rozwijających się. Świadczą o tym przeprowadzone dotychczas rundy GATT, w trakcie których obniżano bariery handlowe, ale przede wszystkim na artykuły przemysłowe będące przedmiotem eksportu krajów rozwiniętych gospodarczo. Tymczasem rynki artykułów rolnych podlegały znacznej ochronie. W ten sposób liberalizacja nie przyniosła spodziewanych korzyści krajom rozwijającym się, a ich udział w międzynarodowym podziale pracy nie zwiększył się na tyle, aby w znaczący sposób przyczynić się do poprawy sytuacji gospodarczej w tych krajach⁷. Jednocześnie specjalizacja w produkcji surowcowo-rolnej sprawiła, że kraje te zostały włączone do światowego podziału pracy w sposób, który gwarantował i gwarantuje do dzisiaj, większe korzyści silniejszej stronie⁸.

Struktura produkcji a poziom rozwoju

Między strukturą, a zwłaszcza między udziałem przemysłu w PKB a poziomem rozwoju danego kraju istnieje ścisły związek. Im większy poziom rozwoju, tym większy udział tego sektora w tworzeniu PKB. Trudności w rozwoju przemysłu w krajach rozwijających się dały znać o sobie już w latach pięćdziesią-

---

⁶ J.E. Stiglitz, A. Carlton, *Fair Trade. Szansa dla wszystkich*, PWN, Warszawa 2007, s. 69–73. Do G20 należały: Afryka Południowa, Argentyna, Boliwia, Brazylia, Chile, Chiny, Ekwador, Filipiny, Gwatemala, Indie, Kolumbia, Kostaryka, Kuba, Meksyk, Pakistan, Paragwaj, Peru, Salwador, Tajlandia i Wenezuela.

⁷ J.E. Stiglitz, *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2004, s. 68–70.

⁸ Na nierównomierne rozłożenie korzyści z udziału w międzynarodowym podziale pracy zwracają uwagę liczni autorzy, por.: G. Myrdal, *Teoria ekonomii a kraje gospodarczo nierozwinięte*, PWN, Warszawa 1958, s. 58.

tych. Wąska specjalizacja, często ograniczająca się do kilku produktów przemysłowych, eksportowanych do krajów rozwiniętych w dużym stopniu uzależniała te kraje od rynków zbytu. Podjęte po II wojnie światowej działania mające na celu uprzemysłowienie krajów rozwijających się w wielu przypadkach przyniosły pozytywne wyniki. Wśród nich znalazły się także kraje najslabiej rozwinięte, a zmiany dotyczyły nie tylko przemysłu wydobywczego, ale także przetwórczego. W rezultacie w krajach afrykańskich udział przemysłu w tworzeniu dochodu wzrósł z 6–12% w 1960 roku do 13–20% w 1980 roku. Największą rolę odgrywał w tym czasie przemysł rolno-spożywczy i tekstylny-odzieżowy (tab. 2).

W analizowanym okresie najbardziej uprzemysłowione były państwa Ameryki Łacińskiej, gdzie rolnictwo w 1965 roku wytwarzało od 6 (Wenezuela) do

Tabela 2

Struktura wytwarzania PKB w wybranych krajach w latach 1965, 1990 i 2003 roku [%]

Kraj	Rolnictwo			Przemysł					
				wydobywczy			przetwórczy		
	1965	1990	2003	1965	1990	2003	1965	1990	2003
Afryka:									
Ghana	44	45	36	19	17	25	10	24	19
Czad	42	29	46	15	18	13	12	14	12
Kenia	35	29	16	18	19	20	11	12	14
Nigeria	54	33	26	13	41	49	6	6	4
Zimbabwe	18	16	17	35	33	24	20	23	13
Ameryka Łacińska:									
Argentyna	17	8	11	42	36	35	33	27	24
Boliwia	23	17	15	31	35	30	15	18	15
Chile	9	9	9	40	41	34	24	20	16
Kolumbia	27	17	12	27	38	29	19	21	14
Ekwador	27	13	8	22	38	29	18	19	11
Meksyk	14	8	4	27	28	26	20	21	18
Peru	18	9	10	30	27	29	17	18	16
Wenezuela	6	5	4	40	61	41	b.d.	15	9
Azja:									
Bangladesz	53	30	22	11	21	26	5	13	16
Chiny	44	27	15	39	42	52	31	33	39
Hongkong	2	0	0	40	25	12	24	17	5
Indie	44	31	22	22	28	27	16	17	16
Indonezja	56	19	17	13	39	44	8	21	25
Malezja	28	15	10	25	42	49	9	24	31
Tajlandia	32	12	10	23	37	44	14	27	35
Inne:									
Japonia	10	2	1	44	39	30	21	27	21
USA	3	2	2	38	28	23	28	19	15

Źródło: *World Development Indicators*, [w:] R. Piasecki (red.), *Ekonomia rozwoju*, PWE, Warszawa 2007, s. 84.

27% (Ekwador, Kolumbia), a produkcja przemysłowa od 30–42% PKB. Najbardziej zacofane struktury istniały w Azji i Afryce, gdzie udział rolnictwa przekraczał 50%, a przemysłu nie przekraczał 30%. Najbardziej dynamiczne zmiany struktur wystąpiły w krajach nowo uprzemysłowionych, w przypadku których wyraźnie widać przejście od rolnictwa do rozwoju przemysłu. Nie bez znaczenia dla tych zmian była integracja tych krajów z gospodarką światową poprzez większe zaangażowanie w handel międzynarodowy. W niektórych krajach rozwijających się mimo wzrostu udziału przemysłu w wytwarzaniu PKB jego struktura ma przestarzały charakter. Przykład stanowi Wenezuela, gdzie w 2003 roku udział przemysłu wydobywczego w wytwarzaniu PKB wyniósł 41%, a przetwórczego zaledwie 9% (tab. 2).

Mimo przewagi rolnictwa w wytwarzaniu PKB w wielu krajach rozwijających się, jego wydajność i efektywność w wielu spośród nich jest niższa niż w pozostałych sektorach gospodarki⁹. Fakt, że kraje te przez wiele lat zmuszone były kierować zasoby pracy do mniej efektywnych gałęzi sprawił, że przyrost PKB był w ich przypadku znacznie mniejszy niż w krajach rozwiniętych¹⁰. W rezultacie zwłaszcza najslabiej rozwinięte kraje cierpią na niedobór żywności i stały się jej importerami. W latach 1960–1980 produkcja rolna wzrastała w tych krajach w tempie nieprzekraczającym 3% rocznie. Potwierdza to wcześniejsze stwierdzenia, że z punktu widzenia krajów rozwijających się istotne znacznie ma nie tylko rozwój przemysłu, ale także rozwój i modernizacja rolnictwa, a to wymaga działań mających na celu dalszą liberalizację handlu rolnego.

Struktura produkcji a struktura wymiany

Struktura produkcji określa konkurencyjność danej gospodarki, a tym samym korzyści jakie wynikają z udziału w międzynarodowym podziale pracy. Kraje rozwinięte, mające niewielki udział w produkcji rolnej, charakteryzują się tym samym wyższym poziomem tej konkurencyjności. Produkując przede wszystkim wyroby przemysłowe, osiągają większe korzyści z wymiany. Analiza dynamiki produkcji przemysłowej i rolnej w latach 1980–2003 potwierdza, że wyroby przemysłowe wytwarzane były przede wszystkim w krajach rozwiniętych, podczas gdy kraje rozwijające się stały się źródłem przede wszystkim artykułów rolnych, co przejawiało się wyższą dynamiką produkcji rolnej w tych krajach (tab. 3).

---

⁹ R. Piasecki (red.), *Ekonomia rozwoju*, PWE, Warszawa 2007, s. 85.

¹⁰ W. Iskra, *Współzależność handlu zagranicznego i wzrostu gospodarczego*, Wyd. Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji, Warszawa 1998, s. 34–38.

Tabela 3

Dynamika produkcji rolniczej i przemysłowej w latach 1980–2003 (ceny stałe)

Wyszczególnienie	1980	1990	1995	2000	2004
	Produkcja przemysłowa (1995 = 100)				
Kraje rozwinięte gospodarczo	76	93	100	124	131,2
Kraje rozwijające się	63	80	100	122	145,7
Produkcja rolnicza (1995 = 100)					
Afryka	67	88	100	119	109,5*
Ameryka Południowa	64	83	100	115	118*
Ameryka Północna i Środkowa	81	93	100	113	106,4*
Europa	99	106	100	105	104,6*

*rok 2000 = 100.

Źródło: *Rocznik Statystyczny RP*, GUS, Warszawa 2004, s. 723–725.

Struktura produkcji i związana z nią struktura wymiany odzwierciedlają sytuację gospodarczą danego kraju. Handel zagraniczny uwidacznia skutki niekorzystnej specjalizacji, która usytuowała kraje rozwijające się w roli zaplecza surowcowo-rolnego. Nie bez powodu handel zagraniczny nazywany jest „zwierciadłem gospodarki narodowej”. Porównanie to jest zwłaszcza adekwatne w odniesieniu do krajów najsłabiej rozwiniętych, w przypadku których poziom i dynamika obrotów z zagranicą bardzo wyraźnie odzwierciedla ich trudną sytuację gospodarczą¹¹.

Do czasu II wojny światowej surowce i produkty rolne stanowiły 2/3 handlu¹². W wyniku industrializacji zmieniły się proporcje w wymianie międzynarodowej. Wraz z rewolucją przemysłową nastąpił dynamiczny rozwój produkcji przemysłowej. Potwierdza to analiza struktury towarowej obrotów handlowych (tab. 4).

Na rynku artykułów przemysłowych decydującą rolę odgrywały kraje rozwinięte. Ich udział w światowym eksporcie wyrobów przemysłowych przekraczał 80%. W latach 1950–2002 wartość eksportu produktów rolnych i surowców mineralnych rosła wolniej niż wyrobów przetworzonych (tab. 4). Jedyne w latach 1970–1980 można zaobserwować odwrotną tendencję, która była wynikiem gwałtownego wzrostu cen paliw. Tym samym zwiększył się udział towarów z grupy krajów rozwijających się. W kolejnej dekadzie 1980–1990 ujemnej wartości eksportu surowców mineralnych (–1,4) towarzyszyło dodatnie tempo wzrostu eksportu (0,9), co oznacza, że już w latach 1980–1990 ceny ropy naftowej spadły. Spadek cen towarzyszył także produktom rolnym. Wielkość ich eksportu

¹¹ J. Dudziński, *Najsłabiej rozwinięte kraje Trzeciego Świata*, Wyd. Glob, Szczecin 1986, s. 103.

¹² *Rocznik Statystyczny RP*, GUS, Warszawa 2004, s. 723–725.

Tabela 4

Średnie roczne tempo wzrostu światowego eksportu według grup towarowych w latach 1950–2002 [%]

Wyszczególnienie	1950– –1960	1960– –1970	1970– –1980	1980– –1990	1990– –2000	1950– –2002
	Wartość eksportu					
Produkty rolne	3,6	4,8	16,6	3,4	2,8	6,0
Surowce mineralne	8,8	9,3	27,3	–1,4	5,6	8,9
Wyroby przetworzone	10,7	11,5	19,2	8,3	6,9	10,8
Wolumen eksportu						
Produkty rolne	4,9	3,9	3,5	1,5	4,0	2,5
Surowce mineralne	8,1	7,2	1,7	0,9	4,3	4,2
Wyroby przetworzone	8,7	10,5	7,2	5,6	7,1	7,5

Źródło: *International Trade Statistics*, WTO, Geneva 2003, s. 31.

rosła szybciej niż jego wartość zarówno w latach 1950–1960, jak i 1990–2000. Dla wyrobów przetworzonych tendencja ta miała miejsce jedynie w latach 1990–2000. Z danych statystycznych wynika także, że w latach 1950–2002 zarówno wartość, jak i wielkość eksportu wyrobów przetworzonych wzrosła w znacznie większym stopniu niż produktów rolnych czy surowców mineralnych. Świadczy to o rosnącym znaczeniu tych wyrobów w obrotach handlowych oraz o korzystnym kształtowaniu się ich cen w stosunku do pozostałych grup towarowych. Dowodzi to także, że handel międzynarodowy stał się siłą napędową zwłaszcza produkcji przemysłowej.

Zmiany w strukturze towarowej handlu odpowiadają zmianom w geograficznej strukturze tego handlu, która w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat nie uległa istotnym przeobrażeniom. Nadal kraje rozwijające się pozostają najbardziej uzależnioną grupą od rolnictwa, ale to kraje rozwinięte stały się głównymi eksporterami na rynkach międzynarodowych (tab. 5).

Tabela 5

Największe i najmniejsze uzależnienie od rolnictwa w 2004 roku

Kraje najbardziej uzależnione	Procent PKB z rolnictwa	Kraje najmniej uzależnione	Procent PKB z rolnictwa
Republika Środkowoafrykańska	57	Stany Zjednoczone	1,9
Sierra Leone	53	Szwecja	1,8
Nepal	41	Japonia	1,3
Uganda	32	Wielka Brytania	1,0
Indie	23	Luksemburg	0,7

Źródło: *Świat w liczbach/The Economist*, Studio EMKA, Warszawa 2005, s. 44.

Fakt, że produkty rolne są przedmiotem eksportu nie tylko krajów rozwijających się, ale także rozwiniętych sprawił, że wymianie handlowej tymi towarami od lat towarzyszą liczne bariery handlowe. Ograniczają one dostęp do głównych rynków zbytu dla krajów rozwijających się i zmniejszają możliwości rozwoju handlu w tym sektorze i mniejsze korzyści z wymiany. Tymczasem udział w handlu światowym decyduje o wysokości przychodów z eksportu. Zdecydowana przewaga krajów rozwiniętych nad rozwijającymi się w handlu światowym oznacza zatem trudności zmniejszenia istniejącej luki rozwojowej¹³.

Zakończenie

Istnieje wiele czynników, które uwarunkowały trudną sytuację gospodarczą w krajach rozwijających się. Wśród nich wymienia się niski poziom techniki i technologii, brak wykwalifikowanej siły roboczej, czy też odpowiedniej infrastruktury. Należy jednak podkreślić, że w wielu przypadkach są to przede wszystkim gospodarki naturalne. Gospodarki, w których dominuje zatrudnienie w rolnictwie, i które nie tworzą chłonnego rynku zbytu na artykuły przemysłowe. Biorąc jednak pod uwagę rolę jaką odgrywa rolnictwo w tych krajach można stwierdzić, że istotne znaczenie dla poprawy ich sytuacji gospodarczej ma nie tylko rozwój przemysłu, ale także rozwój i modernizacja rolnictwa. Tym bardziej, że poziom jego rozwoju nie zapewnia niezbędnej ilości żywności, co powoduje, że kraje te walczą z problemem żywienia.

Rozwój sektora rolnego w krajach rozwijających się wymaga podjęcia wielu działań, do realizacji których niezbędne jest zaangażowanie społeczności międzynarodowej. Chodzi tutaj przede wszystkim o protekcyjną politykę rolną krajów rozwiniętych i dalszą liberalizację handlu rolnego. Dotychczasowe działania podjęte w ramach GATT, a następnie WTO wprawdzie przyczyniły się do liberalizacji handlu międzynarodowego, ale nie oznacza to, że bariery handlowe przestały skutecznie chronić rynki poszczególnych krajów. Tym bardziej, że kraje rozwijające się nie odgrywały wielkiej roli w negocjacjach w ciągu pierwszych dwudziestu lat. Dlatego tworzony w trakcie odbytych rund system światowego handlu dostosowany został do potrzeb i interesów krajów rozwiniętych, aktywnie uczestniczących w negocjacjach. Tymczasem dane statystyczne potwierdzają, że kraje, które integrowały się z gospodarką światową poprzez większe zaangażowanie w handel międzynarodowy, osiągały z tego tytułu większe korzyści.

---

¹³ A. Kosztowniak, *Problemy rozwoju gospodarczego krajów rozwijających się na tle uwarunkowań procesu globalizacji*, [w:] M. Noga, M.K. Stawicka (red.), *Globalizacja a konkurencyjność w gospodarce światowej*, CeDeWu, Warszawa 2008, s. 49–50.

Oznaczało to także, że przedmiotem liberalizacji były głównie dobra przemysłowe eksportowane przez kraje rozwinięte, co skutkowało wzrostem ich udziału w handlu międzynarodowym i większymi korzyściami. Podobnie zresztą wygląda sytuacja na rynku rolnym. Mimo że to kraje rozwijające się są grupą najbardziej uzależnioną od rolnictwa, to głównym eksporterem tych towarów stały się także kraje rozwinięte. Jest to efekt protekcyjnej polityki rolnej, która skutecznie chroni rynki tych krajów. Zmiana tej sytuacji wymaga podjęcia dalszych działań, które zwiększą udział krajów rozwijających się w światowym handlu rolnym.

Literatura

- BAKIEWICZ A., ŻUŁAWSKA U., 2010: *Rozwój w dobie globalizacji*, PWE, s. 281–285.
 BOŻYK P. (red.), 1991: *Gospodarka światowa*, PWE, s. 271–272.
 DUDZIŃSKI J., 1986: *Najslabiej rozwinięte kraje Trzeciego Świata*, Wyd. Glob, 103.
International Trade Statistics, WTO, Geneva 2003, s. 31.
 ISKRA W., 1998: *Współzależność handlu zagranicznego i wzrostu gospodarczego*, Wyd. Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji, s. 34–38.
 MYRDAL G., 1958: *Teoria ekonomii a kraje gospodarczo nierozwinięte*, PWN, s. 58.
 NOGA M., STAWICKA M.K. (red.), 2008: *Globalizacja a konkurencyjność w gospodarce światowej*, CeDeWu, s. 49–50.
 PIASECKI R. (red.), 2007: *Ekonomia rozwoju*, PWE, s. 84–85.
 POLAK E., 2009: *Globalizacja a zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne*, Difin.
Rocznik Statystyczny RP, GUS, Warszawa 2004, s. 723–725.
 STIGLITZ J.E., CARLTON A., 2007: *Fair Trade. Szansa dla wszystkich*, PWN, s. 69–73.
 STIGLITZ J.E., 2004: *Globalizacja*, PWN, s. 68–70.
Świat w liczbach/The Economist, Studio EMKA, Warszawa 2005, s. 44.

Agriculture in developing countries

Abstract

Difficult economic situation in developing countries is a result of a number of factors. Among others, low level of technique and technology, lack of skilled labor force or poor infrastructure. It should be noted, that many of these countries are based on natural economy, with dominating employment in agriculture; consequently, there is very shallow market for industrial goods. Taking into account the role of agriculture in these countries, it is not only industrial development, but mainly agricultural development and modernization that are crucial for making their situation better. Processes of globalization and regional integration, currently observed in the world economy, are favorable conditions for this purpose.

The intensification of international trade accompanying these trends strongly influences the level of benefits achieved and the position of each country in the international division of labor. Unfortunately, despite the fact that the developed countries preach the ideas of liberalization of world agricultural trade, in fact they protect the market.

